

Uut: B. Oosten.

- Een Veenpolderbevolking.
- Oorkonde van 1328.

Uut: Dr. J. Naarding.

- Stellingwerfse Toponiemen. (Fr. Pl. X 39 – 48).

Uut; Encyclopedie van Friesland.

Volgens J. H. Popping (1903) liggen in de kerk van Oldeberkoop begraven

Encyclopedie van Friesland 1957.

Encyclopedie van Friesland uit 1958.

Zes zelf getekende kaartjes.

Oolde kaart van Ooststellingwerf en Weststellingwerf uut Bolwerk.

Uut: Worp Tygaerda van Rinsumageest.

Vierde boek der Kronyken van Friesland, bevattende de geschiedenis van de vijftiende eeuw

(Fries Genootschap 1850)

Uut: B. Oosten.

- Een Veenpolderbevolking.
- Oorkonde van 1328.

(Sociologische en geografische studie van het Stellingwerf)

Dr. B. Oosten: Een Veenpolderbevolking ((Diss. Amsterdam 1947)

Stelling VIII: De term "kolonisatie" dient in de vergraven veengebieden in Nederland met voorzichtigheid gehanteerd te worden.

De door Oosten beschreven Veenpolder maakt deel uit van de meest Z.W. hoek van Stellingwerf, die ingesloten wordt door de Linde en de Tjonger en het verbindingskanaal tussen deze twee: de Helomavaart.

Was vroeger van de zee gescheiden door een ~~van~~ sinds eeuwen onbewoond gebied. De Linde was tot 1836 een open rivier en de broeklanden aan de overzijde stonden bij hoge waterstand onder water, zodat ook hier tot Ossenzijl en Oldemarkt een onbewoond gebied ligt, ten dele zelfs nog niet verkaveld. Aan de overzijde van de Tjonger bevinden zich brede stroken boezemland, die niet ingepolderd zijn, en bij hoog boezemwater oversgroomd worden. Ook hier ontbreken de ned erzettingen. Het veenpolder gebied bezit dus aan drie zijden een vrijwel onbewoond gebied, hetgeen met de scheidende ~~in~~ werking van de riviertjes een grote invloed heeft op het contact van de bewoners met het Overijsselse en het Friese gebied ten noordwesten van de polder.

En dit werd geschreven in 1947: Hoe geïsoleerd moet dit gebied dan wel niet zijn geweest omstreeks 1200?

In hoofdstuk II, blz. 19/49 behandelt O. de geschiedenis van Stellingwerf. Voor de "saksische" herkomst van de oudste bewoners voert hij een 4-tal argumenten aan (blz. 25/33), die in hoofdzaak hierop neerkomen: 1. de Stellingwerfen behoorden oorspronkelijk tot het gebied van ~~en~~ het Saksische Drenthe. 2. De kerkenbouw in Stellingwerf wijst op in hoofdzaak relatie tot het Saksische gebied (Steenwijk). 3. De oudste benamingen dragen niet een Fries, maar een Saksisch karakter. 4. De taal van de Stellingwerfers is Saksisch.

De schrijver vervolgt met de volgende bewering: "toch moet er reeds vroeg een niet onbelangrijke Friese vestiging hebben plaatsgevonden. Dat zal niet massaal geschied zijn, want de taal bleef Saksisch, maar toch wordt in oude bronnen al gesproken van "de Friezen van Stellingwerf". Gewezen wordt op de oorkonden van 1165 waarbij aan de "Friezen van Lammerbroek" een stuk grond werd versprekt, en hij zegt dan: "hier was dus sprake van kolonisatie van Friezen in de buurt van Oldelamer". (onderaan op blz. 33).

Over de plaats van dit Lammerbroeke wordt verschillend gedacht. Zie Formsa en Hartgerink-Kooimans en Gosses.

"In de oorkonde van 1165 is sprake van een kolonisatie onder leiding van een geestelijke, want er wordt gesproken over bemoeienis van den eerwaarden priester Egbert" (blz. 34, bovenaan).

~~### Aanleiding van de kolonisatie ###~~

Een andere aanduiding van kolonisatie door Friezen zijn ook de lijsten van Kapellen behorende tot het klooster St. Odulf te Stavereen. In 1132 vond daar een belangrijke reformatie plaats en werd "de kerk van St. Odulphus in al hare gerechtigheden en bezittingen bestaande o.a. uit 24 kapellen en kerken bevestigd" (Andraea, e, blz. 67)

De lijst van kapellen en kerken van dat jaar is in een streng geografische volgorde gegeven, en elke moederkerk wordt gevolgd door haar dochterkerk (blz. 34) Vrij zeker is dat de in 1243 en 1245 bijgevoegde kapellen dochterkerken zijn (Muller, blz. 95)

Mr. A. J. Andreae: Een bijdrage tot de geschiedenis van de Abdij van St. Odulf te Stavereen (Friese Volksalmanak 1898.

Oorkondenboek Utrecht No.444

Oorkonde van 1165: Bisschop Godfried verstrekt aan de Friezen van Lamberbroek (lamerbrücke) een stuk grond.

Vertaling bij Formsma: blz.81 e.v.:

"Wij staan den Friezen van Lamberbroek toe, het stuk grond gelegen tussen Rutheriksdole en Wibernessate en tussen de Oude Linde en Kuinre, te bewonen en te bezitten; eveneens veroorloven Wij hun daar een kerk te bouwen, op dringend verzoek en bemoeienis van den eerwaarden priester Egbert. Voornoemde mannen zullen voorzeggd stuk grond bezitten op voorwaarde, dat zij voor elke tien roeden ontgonnen land jaarlijks op St. Maarten een penning zullen betalen als tiende; de wereldlijke en kerkelijke rechtspraak behoudt de bisschop zich en zija opvolgers voor, of wel den eerbare geestelijken, die in hun opdracht voor hen zullen optreden."

Dr. W. J. Formsma : Friese Kolonisatie te Kuinre in de 12de Eeuw
(Saxo Frisia 1940)

zie ook: Saxo Frisia 1941:

Dr. M. Hartgerink-Kooimans: De Stichting van Kuinre.

Uitspraak van, ter wederzijde gekozen dedigslieden, tussen Johannes III, Bisschop van Utrecht, ter ener, en het Landschap Drenthe, benevens de Stad Groningen, met Gho en Wold, ter anderer zijde, over de bewaling van een, door de gemelde Bisschop gevorderde, Bede, onder korting van het aandeel der Drentse kerspelen, die zich, met de Vriesen van Stellingwerf, tegen hem verenigd hadden; enz. enz.

(Overgenomen alleen het gedeelte van de brief, dat hierop betrekking heeft, uit Monumenta Groningana, 1ste stuk, No. XXXIX; blz. 101/109).

Den 26 mei 1328

In nomine Domini Amen. Johannes, Dei gratia Episcopus Traiectensis, Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, salutem in Domino ~~perpetuam~~ sempiternam. Ad singulorum noticiam, tam presentium, quam futurorum, volumus pervenire, quod cum materia controversie vertetur inter nos, ex parte una, et homines terre nostre Thrientie, ex altera, de quatuor articulis infra scriptis, videlicet de Decano, habente casus Episcopales in terminis Thrientie vel in Groninge, a nobis statuendo; de suffraganeo, eisdem mittendo, pro pueris confirmandis, locis et ecclesiis consecrandis et eisdem reconciliandis in procuracione competenti, prout ad alias partes dyocesis nostre eunden mittere solemus; et de defensione et promotione predictis hominibus terre nostre Thrientie et de Groninge per nos facienda, tam in dyocesi, quam extra dyocesan, contra personas quaslibet, hinc et inde, prout possumus bona fide; et precipue de non citando aliquam personam terre Thrientie, vel Oppidi Gronienses, extra Hulsforde vel Biscopesberghe supra Westerheslen, coram nobis et officio nostro ab aliqua persona. Compromissis utrobique in discretos viros, ~~foliis~~ scilicet Godefrido de Borculo, Reynaldum, Prefectum Cevordie, et Asonem de Rutenberghe, arbitrando pronunciarunt, quod homines terre Thrientie et Gronienses, ab eo tempore, cuius non extat memoria, ab Episcopis Traiectensibus et Ecclesia Traiectensi, de premissis quatuor articulis fuissent continue privilegiati, et eisdem libertatibus, privilegiis et iuribus fru. . . ulterius perpetue debeant et gaudere. Quo arbitrio pronunciato ab arbitratoribus predictis et promulgato, ipsum renore presentium approbamus, laudamus, ratificamus et emologamus in perpetuum duraturum. In cuius rei testimonium, et ad perpetue rei geste memoriam, sigillum nostrum, una cum sigillis venerabilium virorum, Domini Iohannis de Brunchorst, prepositi Ecclesie sancti Salvatoris Traiectensis, Domini Gherardi, prepositi Ecclesie Daventriensis, Domini Huberti, prepositi Ecclesie Aldenzalensis, et Domini Bernardi de Othmersum, canonici Ecclesie Aldenzalensis predictae, receptorum reddituum nostrorum, presentibus est appensum. Nos vero Johannes de Brunchorst prepositus, Gherardus prepositus, et Hubertus prepositus, Ecclesiarum predictarum, et Bernardus canonicus predictus, sigille nostra presentibus apposuimus ad preces Domini nostri, Domini Iohannis Episcopi Traiectensis supra dicti. Actum et datum Cevordie anno Domini M. CCC. vicesimo octavo, feria quinta post festum Pentecostes.

In nomine Domini Amen. Quoniam memorie fequentur oblivio, ideoque adversus oblivionis dispendium de scripture suffragio prudentium cautela providit, ut ea que in presnti hominum dispositione exiterint ordinata, posint in posterum ad rei geste memoriam lucide comprobari. Nos igitur Iurati et Universitas terre Thrientie, tam presentibus, quam futuris, ad perpetuam rei memoriam cupimus fore. . . nctum, quod cum inter reverendum in Christo patrem et Dominum nostrum, Dominum Iohannem, Episcopum Traiectensum, ex una parte, et terram nostram Thrientie, ex altera, super quatuor Articulis infra scriptis, in quibus dicebat nos, et nonnullas singulares personas de terra nostra predicta, sibi iniuriari, exorta fuerit materia quaestionis; quorum quidem Articulorum primus est de precaria centum et quinquaginta marcarum leviorum Sterlingerum,

deductis inde octo marcis et quator solidis eiusdem monete, quas solvere tenentur duodecim parochie de terra nostra, que se Frisonibus de Stellingwarf adiunxerunt,

quoniam idem venerandus pater semper de anno bisextili sibi dicebat esse debitas, et a nostris terrigenis, et ab illis de Groninghe, Gho et Wold, pro parte eos con-

tingente, persolvendam; nobis autem, pro parte adversa, asserentibus, eandem precariam in septimo anno duntaxat sibi debere persolvi. Secundus, quod homines ministeriales, vasalli et homines sui servilis conditionis, in terra nostra commorantes, bona, que ab ipso et Ecclesia sua Traiectensi tenent, ipso irrequisito, et absque sui licentia, vendunt, alienant et transferunt, etiam aliquando in personas inhabiles et minus capaces ad dicta bona tenenda et possidenda. Tercius, quod homines sui servilis conditionis, in terra nostra commorantes, de facto ipso irrequisito, alienantur et extra debita servicia et bona sua servilia deducuntur, alii et liberi homines, in dictis bonis suis servilibus, deducuntur, in quibus ipse et Ecclesia sua predicta, ut asserit, sue debito servicio defraudantur. Quartus, quod aliqui de terra nostra predicta decimas, sibi de iure debitas, prouti debeant, non persolvunt. Tandem, post longas altercationes, controversias et discordias, super hiis habitas, hinc inde ex utraque parte in discretos viros, Godefridum de Borclo, Reynaldum, Iudicem Coverdie, et Bisionem de Rutenberghe, Famulos, tanquam in arbitros, arbitratores seu amicabilem compositores, voluntarie extitit compromissum, promittentes bona fide una pars alteri, et ambe partes invicem, quod eorum arbitrio seu pronuntiationi starent, parerent et in nullo contravenirent, sed perpetuis temporibus inviolabiliter observarent. etc. etc. etc.

Actum ~~xxx~~ et pronuntiatum Covordie, feria quinta post pentecosten, sub anno Domini M.CCC. vicesimo octavo. etc. etc.

- 1) de anno bisextili = ieder vierde of schrikkeljaar
2. famuli = knapen, knechten, ministeriales

Uut: Dr. J. Naarding.

- Stellingwerfse Toponiemen. (Fr. Pl. X 39 – 48).

dr. J. Naarding: Stellingwerfse Toponiemen. (In: Fryske Plaknammen, Nr. X., blz. 39-48.
(Een uitwerking van een voordracht gehouden voor It Nammekundig wurkforbân) 1957

Aan het eind van zijn artikel formuleert Naarding (blz. 48) een 5-tal conclusies:

1. Stelle is een kustwoord. De O.Fri. vorm was vermoedelijk stalle, blijkens Doniawerstal; Hunsterlands opstalling en Opstalboom.
Is stelle geïmporteerd uit het Stelle-land: Zeeuws/Vlaanderen? De 12de eeuw heeft vele overstromingen gezien; de ~~nederlandse~~ Holsteinse historicus pastoor Helmold, een tijdgenoot, noemt ze als oorzaak van Nederlandse kolonisatie. Circa 1225 is Weststellingwerf al vrij zelfstandig; 100 jaar later scheidt Ooststellingwerf zich van Drenthe af. Friese kolonisatie in Lammerbroek wordt gemeld in ± 1160. De "verfriesing" der Stellingwerfen valt dus tussen ± 1150 en 1300. Natuurlijk is ze later voortgezet, o.a. door verfriesing (in schrijftaal) van plaatsnamen.
2. Het oud-Drentse element in de Stellingwerfen spreekt het duidelijkst in de toponiemen die verband houden met de vroegere marke-organisatie. Ze wijzen op de oorspronkelijke bevolking, die nog alle typisch Friese klankvormen uit het Stellingwerfs weert.
3. Ze wordt daarbij geruggesteund door een uit het zuiden gekomen bevolking. Men krijgt de indruk van een expansie in twee perioden: n.l. één van vóór de bisschoppelijke, Utrechtse tijd, dus van voor ± 1050. De kaarten van Heeroma's juist verschenen taalatlas van Oost Nederland tonen samenhang met het Zuiden via Z.W. Drenthe en de kop van Overijssel in woorden als grös = gras, weke = woerd, gie = zwad, die nog een samenhangend geheel tonen. Die van störk = ooievaar, hierbij aansluitend, vertoont een doorbraak vanuit de Ysselstreek door het woord heileuver. Heeft deze jongere doorbraak ook de overeenkomst in uitspraak van de è in water gebracht? Ze staat in verband met sterke Utrechtse kolonisatie in en om het steenwijken-Vollenhoofse land na ± 1100, zoals de oudere situatie vermoedelijk samenhangt met de saksen-expansie in de 9-10de eeuw, waaraan ook de nog bestaande hunenborgen herinneren.
4. Volgens Sassen in zijn studie over het dialect van Ruinen is 1/3 van het stellingwerfse taaleigen ook Overijssels en Drents: Deze toestand is dan het gevolg van die dubbele "stoot" uit het Zuiden. Een ander 1/3 deel kan men aan Friese expansie toeschrijven: Er behoort toe het verdwijnen van de Saksische pluralis -t in wij loopt, enz., dat ook in Groningen en N. Drenthe heeft plaatsgevonden. Het niet-Friese en niet-Overijsselse 1/3 deel zal het oudste, Drentse element zijn in het stellingwerfs.
5. Al deze verklaringen en conclusies zijn uiterst voorlopig, en voornamelijk bedoeld als werk-hypothese. Er moet nog heel wat gebeuren, eer de historie der stellingwerfen c.a. volledig kan worden geschreven.

- Uut; Encyclopedie van Friesland.

Volgens J. H. Popping (1903) liggen in de kerk van Oldeberkoop begraven

blz.604-605:

Stellingwerfs (Fr.:Oertsjongersk).Een niet-Fries dialect (Op blz.686 heet het: een Saksisch dialect),door ca.25000 mensen gesproken.In de gemeente Weststellingwerf spreekt 90% van de bevolking nog Stellingwerfs,in Ooststellingwerf slechts 50% .

In Ooststellingwerf spreken de kleinere dorpen Oldeberkoop,Nyeberkoop,Makkinga,Elsloem,Langedijke en Fochtelo Stellingwerfs. Appelscha,vroeger beschouwd als een Friese enclave in het Stellingwerfse gebied,spreekt al voor ruim 25% Fries. ~~Oosterwolde~~ De cijfers van Oosterwolde,voor een derde deel Fries sprekend en voor een vijfde Nederlands,tonen aan dat het Fries uit het noorden invloed krijgt op de grotere plaatsen van dit gebied.In de N. dorpen van de gemeente mindert het Stellingwerfs hard: Donkerbroek spreekt voor 85% Fries;Haulerwijk en Waskemeer hebben nog 5% Fries sprekenden.

In Weststellingwerf spreekt men over het geheel genomen nog Stellingwerfs.Toch vindt men in de kleinere dorpen groepjes Fries sprekenden,vooral ten noorden van Wolvega.Wolvega spreekt voor 86% Stellingwerfs,maar het Fries en het Nederlands hebben er vaste voet gekregen.In Noordwolde,de andere grote plaats,is het aandeel van het Fries zeer klein,maar de helft der bevolking spreekt Nederlands. Hierbij moet men echter minder denken aan het "algemeen beschaafd" dan aan het "clonisch",dat zijn naam ontleent aan de Koloniën van Weldadigheid.

blz.506-507:

Ooststellingwerf:

Oudtijds de negende grietenij van Zevenwouden.Uitde in 1955 gehouden enquête betreffende de taal van de schoolgaande kinderen blijkt dat 52% Fries sprekend is.Waskemeer(bij Haulerwijk),Haulerwijk en Donkerbroek hebben een hoog percentage Fr. sprekenden,resp. 96,90 en 86 %.Zowel in Ravenswoud(bij Appelscha),als in Haule spreekt 2/3 van de bevolking Fries.In Oosterwolde 1/3, in Appelscha 1/4. Stellingwerfs wordt gesproken in Appelscha en Oosterwolde (61%),in Langejke (84%),en Oldeberkoop (96%).

Geschiedenis:

Aanvankelijk maakt dit gebied van de Stellingwerven - de z.g. hoge warf-delen,waar de Stellingen het vrije inheemse recht bewaarden - deel uit van Drenthe.Voor 1328 echter zijn deze 12 parochies reeds gescheiden van Drenthe.Als grietenij was O. deel van het Vierde Zeeland,en later van de Fr.Zevenwouden.Evenals Drenthe stond het gebied onder de bisschop van Utrecht,met wie het herhaaldelijk in onmin leefde.De Saksische bevolking leed zeer onder de voortdurende strijd.In 1504 komt het gebied blijvend in Fries verband,tot 1517 tezamen met het meer Westelijk gelegen Weststellingwerf en Schoterland.

blz.686-688:

Weststellingwerf. Oudtijds de tiende grietenij van Zevenwouden.In W. spreekt 90% Stellingwerfs, een Saksisch dialect sus,en 10% Fries.

Geschiedenis:

Oorspronkelijk waren de Stellingwerven deel van het Vierde Zeeland.In de M.E. waren ze deel van Drenthe en stonden ze onder de bisschop van Utrecht,tefen wie ze vaak streden om de eigen zelfstandigheid te bewaren,en aan wie ze Kuinre verloren.Voor 1328 scheidden de 12 parochies zich af van Drenthe,in 1504 werden ze opgenomen in het Friese rechtsverband der Zevenwouden. In 1517 komen er drie delen: Schoterland,Stellingwerf-Oosteinde,en Stellingwerf-Westeinde.

Winsemius, Pier: geschiedschrijver, Leeuwarden 1586 - Franeker 2-13-1644. Na studie aan verschillende universiteiten, o.a. Duitse, promotie te Caen (1611). Vestigde zich als advocaat te Leeuwarden. Volgde 5-12-1616 B. Furmerius op als historieschrijver van Friesland. Verzorgde een uitgave van Hamconius' Frisia en een derde deel van Furmerius' Annales. Zijn hoofdwerken - er zijn nog 9 kleinere historiegeschriften - bevatten gegevens die elders niet vermeld worden. Hoogleraar Franeker 1638.

Werken: Chronique ofte hist.geschiedenisse van Vrieslant, beginnende in den jaere nae des werelts scheppinghe 3635, ende lopende tot den jaere nae de geboorte Christi 1622 (1622)
Historiam ab excessu Caroli V Caesaris, sive rerum sub Philippo II per Frisiam gestarum libri septem; 2 boeken 1629; boeken III en IV 1633, tezamen in zeven boeken (1646).

Furmerius Berardus Gerbrandt. historicus Leeuwarden 20-10-1542 - 6-8-1616. Leerling van Suffridus Petrus, die hij in 1597 opvolgt als landshistorieschrijver.

Hamconius Martinus. Geschiedschrijver. geb. Follega ~~ca. 1557 - Liengen 9-1607~~
ca. 1550 - 1620.
Werk. Frisia (1609). Apocrief

Volgens J.H.Popping(1903) liggen in de kerk van Oldeberkoop begraven:

1. Johannes Willems Terwisscha - overleden 10 Maart 1609
2. Eysa Terwisscha - overleden 1623
3. Suffridus Lycklama à Nijeholt - overleden 1645
4. de echtgenote van deze Suffridus. Wie was dit? *Jelcke Terwisscha*

in de kerk van Makkinga:

1. Augustinus Lycklama à Nijeholt - overleden 1 Augustus 1670
2. de echtgenote van deze Augustinus. Wie was dit?
3. Lubbertus Lycklama à Nijeholt - overleden 2 Oktober 1697
4. Zijn eerste vrouw Romelia de Blocq van Scheltinga
5. Bartholdus Lycklama à Nijeholt - overleden 18 Maart 1731
6. zijn vrouw?

Zijn er in Oldeberkoop ook leden van de familie Barels begraven?

b.v. Aernt Barels *of Albertus Barels*

Waar en wanneer zijn de Frankena's begraven?

Joachim
Anna
Harmijntje

en wie waren hun ouders?

Encyclopedie van Friesland 1957.

Encyclopedie van Friesland uit 1958.

Stellingwerf.

Encyclopedie van Friesland (Elsevier, 1957). blz. 506-507:

Ooststellingwerf: Gemeente in het zuid-oosten; één der Stellingwerven, oudtijds de 9de grietenij van Zevenwouden. Behalve de hoofdplaats Oosterwolde behoren ertoe Appelscha, Ravenswoud, Haulewijk, Waskemeer, Haule, Donkerbroek, Oldeberkoop, Nijeberkoop, Makkinga, Elsloo, Langedijke en Fochtelo.

Bevolking: In 1714 had Ooststellingwerf een bevolking van 1766 zielen; in 1848 van 5814, en op 1-1-1958 van 18137.

Taal: Uit de in 1955 gehouden enquête betreffende de taal van schoolgaande kinderen blijkt, dat 52% Fries sprekend is. Waskemeer, Haulewijk en Donkerbroek hebben een hoog percentage Fries-sprekenden, resp. 96, 90 en 86%. Zowel in Ravenswoud als in Haule spreekt 2/3 van de bevolking Fries. In Oosterwolde 1/3 en in Appelscha 1/4. Stellingwerfs wordt gesproken in Appelscha en Oosterwolde 61%, in Langedijke 84% en in Oldeberkoop 96%.

Geschiedenis: Aanvankelijk maakte dit gebied van de Stellingwerven - de z.g. hoge warf-delen, waar de Stellingen het vrije inheemse recht bewaarden - deel uit van Drenthe. Voor 1328 echter zijn deze 12 parochies reeds gescheiden van Drenthe. Als grietenij was Ooststellingwerf, deel van het vierde Zeeland, en later van de Friese Zevenwouden. Evenals Drenthe stond het gebied onder de bisschop van Utrecht, met wie het herhaaldelijk in onmin leefde. De Saksische bevolking leed zeer onder de voortdurende strijd. In 1504 komt het gebied blijvend in Fries verband; tot 1517 tezamen met Weststellingwerf en Schoterland. In 1517 komt er een splitsing en ontstaan Oost- en Weststellingwerf en Schoterland.

(Verwijzing naar: Leeuwarder Courant 18-5-1903; J.H. Popping: Geschiedkundige Aantekeningen, 1920; idem: Stellingwerf en Omstreken door de Middeleeuwen, 1928. H.J. Bergveld: De Stellingwervers en hun Dialect, Assen 1940; Leeuwarder Courant 6-11-1952; 24-9-1955; T.H. Oosterwijk: De Vrije Natie der Stellingwerven, Assen 1952.

Idem, blz. 604-605:

Stellingwerfs: Een niet-Fries dialect, door ± 25000 mensen gesproken. In de gemeente Weststellingwerf spreekt 90% der bevolking nog Stellingwerfs, in Ooststellingwerf slechts 50%. Buiten enkele rubrieken in plaatselijke bladen wordt het weinig of niet geschreven. Een aanwijzing voor de verwantschap met de Oost-nederlandse dialecten is b.v. één vorm "ie" voor Ned. jij en U en voor Fr. dû en ho. Tot circa 1050 behoorden de Stellingwerven bij Drenthe. Ook in aard verschillen de Stellingwervers van de Friezen.

In Ooststellingwerf spreken de kleinere dorpen Oldeberkoop, Nijeberkoop, Makkinga, Elsloo, Langedijk en Fochtelo Stellingwerfs. Appelscha, vroeger beschouwd als een Friese enclave in het Stellingwerfse gebied, spreekt al voor 25% Fries.

(Verwijzing: H.J. Bergveld. A. Sassen: Het Drents van Ruinen, Assen 1953.

Stellingwerfs (blz.604-605):

Een niet-Fries dialect, door ca. 25000 mensen gesproken. In de gemeente Weststellingwerf spreekt 90% der bevolking nog Stellingwerfs, in Ooststellingwerf slechts 50%.

Een aanwijzing voor de verwantschap van dit dialect met de Oostnederlandse dialecten is b.v. het gebruik van één vorm "ie" voor Ned. jij en U.

Tot ca. 1050 hoorden de Stellingwerven bij Drente. Ook in aard verschillen de bewoners van de Friezen. Ze gelden voor zeer gemoedelijk, weinig actief, vasthoudend aan oude vormen, gereserveerd in hun gevoelsuitingen.

In Ooststellingwerf spreken de kleinere dorpen Oldeberkoop, Nijerberkoop, Makkinga, Elslo, Langedijke en Fochtelo Stellingwerfs. Appelscha, vroeger beschouwd als een Friese enclave in het Stellingwerfse gebied, spreekt al voor ruim 25% Fries. De cijfers van Oosterwolde, voor 1/3 Fries sprekend en voor 1/5 Nederlands, tonen dat het Fries uit het Noorden invloed krijgt op de grotere plaatsen van dit gebied.

In de noordelijke dorpen van de gemeente vermindert het Stellingwerfs hard: Donkerbroek spreekt voor 85% Fries, Haulerwijk en Waskemeer hebben nog 5% Stellingwerfs sprekenden.

In Weststellingwerf spreekt men over het geheel genomen nog Stellingwerfs. Toch vindt men in de kleinere dorpen groepjes Fries sprekenden, vooral ten Noorden van Wolvega. Wolvega spreekt voor 86% Stellingwerfs, maar het Fries en het Nederlands hebben er vaste voet gekregen. In Noordwolde, de andere grote plaats, is het aandeel van het Fries zeer klein, maar de helft van de bevolking spreekt Nederlands. Hierbij moet men echter minder aan het A.B.N. denken dan aan het "klonisch", dat zijn naam ontleent aan de Kolonieën van Weldadigheid.

(Verw. naar: H.J. Bergveld: De Stellingwerfers en hun Dialect. Assen 1949
Dr. A. Sassen: Het Drents van Ruinen, Assen 1953)

Ooststellingwerf (blz.506-507):

Gemeente in het Z.O., een der Stellingwerven; oudtijds de 9de grietenij van Zevenwouden. Behalve de hoofdplaats Oosterwolde behoren er toe: Appelscha, Ravenswoud, Haulerwijk, Waskemeer, Haule, Donkerbroek, Oldeberkoop, Nijerberkoop, Makkinga, Elslo, Langedijke, Fochtelo.

Bevolking: In 1714 had O. een bevolking van 1766 zielen; in 1848 van 5814, en op 1-1-1958 van 18137.

Taal: Uit de in 1955 gehouden enquête betreffende de taal van de schoolgaande kinderen blijkt, dat 52% Fries-sprekend is. Waskemeer, Haulerwijk en Donkerbroek hebben een hoog percentage Fries sprekenden, resp. 96, 90 en 86%. Zowel in Ravenswoud als in Haule spreekt 2/3 van de bevolking Fries. In Oosterwolde 1/3, in Appelscha 1/4 van de schoolgaande bevolking. Stellingwerfs wordt gesproken in Appelscha en Oosterwolde (61%), en in Langedijke (84%) en Oldeberkoop (96%).

Geschiedenis. Aanvankelijk maakt dit gebied van de Stellingwerven - de z.g. hoge warf-welen, waar de stellingen het vrije inheemse recht bewaarden - deel uit van Drente. Voor 1328 echter zijn deze 12 parochies reeds gescheiden van Drente. Als grietenij was O. deel van het vierde Zeeland, en later van de Friese Zevenwouden. Evenals Drente stond het gebied onder de bisschop van Utrecht, met wie het herhaaldelijk in onmin leefde. De Saksische bevolking leed zeer onder de voortdurende strijd. In 1504 komt het gebied blijvend in Fries verband, tot 1517 samen met Weststellingwerf en Schoterland. In 1517 komt er een splitsing en ontstaan O. en Weststellingwerf en Schoterland. In de jaren 1672-'73 heeft de gemeente bij de inval der Munstersen zeer in de aandacht gestaan. (Schansen bij het Drentse Een, Donkerbroek, Oldeberkoop). Van 1800-1950 vond een in grote stijl uitgevoerde hoogveenexploitatie plaats. Het aantal Friezen neemt dan toe, zodat het Saksische percentage nu slechts 48

is.

(Verw. naar: Leeuw.Cour. 18-5-1903; J.H.Popping: Geschiedk. Aantekeningen, 1920; idem: Stellingwerf en Omstreken door de M.E., 1928; H.J.Bergveld: De Stellingwerfers en hun Dialect, Assen 1949; Leeuw.Cour. 6 en 11-3-1952; 24-9-53; T.H.Oosterwijk: De Vrije Natie der Stellingwerven, Assen 1952; Repert. 212)

Weststellingwerf (blz. 686-688):

Gemeente in het Z.O. Een der Stellingwerven, oudtijds de 10de grietenij van Zevenwouden. Behalve de hoofdplaats Wolvega, behoren er toe 21 dorpen. Wolvega en Noordwolde zijn de grootste. In volgorde van grootte komen daarna: Steggerda, Buil, Monnikeburen, Blesdijke, Oldeholtpa(de), Oldeatrine, Sonnega, Scherpenzeel, Spanga, Nijetrine, Oldelamer, Nijelamer, Oldeholtwolde, Ter Idserd, Nijeholtwolde, Nijeholtpa(de), Finkega, de Hoeve, de Blesse, Peperga.

Bevolking. In 1714 had W. 3592 inwoners; in 1796: 4828; in 1860: 12092. Nu (1958) zijn er 20348. Dit betekent een verdubbeling in 100 jaar. De laatste tijd gaat de groei langzaam, is er zelfs achteruitgang.

Taal. Uit de in 1955 gehouden enquête onder schoolgaande kinderen blijkt, dat in W. 90% Stellingwerfs, een Saksisch dialect dus, spreekt, en 10% Fries.

Geschiedenis. Oorspronkelijk waren de Stellingwerven deel van het vierde Zeeland. In de M.E. waren ze deel van Drente, en stonden ze onder de bisschop van Utrecht, tegen wie ze vaak streden om de eigen zelfstandigheid te bewaren, en aan wie ze Kuinre verloren. Vóór 1328 scheidden de 12 parochies zich af van Drente. In 1504 worden ze opgenomen in het Friese rechtsverband der Zevenwouden. In 1517 komen er drie deelen: Schoterland, Stellingwerf-Oosteynde, en Stellingwerf-Westeynde. Het grietmanschap werd in 1517 erfelijk in de familie van de Saksischgezinde edelman Lyckle Eables, wiens bursht Friesburg te Nijeholtpa door de Geldersen werd verwoest. Na hem regeert het geslacht Lycklama à Nijeholt lang over O. en W. Stellingwerf en later over Opsterland en Utingerdeel.

Appelscha. (Fr. Appelskea; waarsch. dennen- of sparrenbos)

3371 inwoners.

Buurschappen: Bult, Terwisscha, Oud-Appelscha, Hildenberg, Willemstad, Oude Willer Twee delen: Appelscha aan de vaart (veenkolonie) en Hoog-Appelscha.

Grote bossen (meer dan 1000 H.A.), heide en duincomplexen, met reeën, vossen, soms wild zwijn. Jeugdherberg "Us blau Hiem". Vacantie-centrum. Ligt aan de tramlijn Oosterwolde-Smilde. Sanatorium "Beatrix-Oord"

Taal: 1/3 Fries, 1/3 Stellingwerfs, 1/3 gemengd.

Donkerbroek. 1946 inwoners. 86% Fries-sprekend.

Elslo. 682 inwoners. Taal: Stellingwerfs.

Fochtelo. (Fr. De Fochtel; focht = pijnboom; lo = bos). 540 inwoners. Taal: meest Stellingwerfs.

Haule. (Fr. De Haule; misschien uit o.fr. havela.n.fr. holle = hoofd. Misschien oorspronkelijk vooruitspringend landstuk of stuk land hoger dan de omgeving.

653 inwoners. Taal: 2/3 Fries.

Haulerwijk. 2510 inwoners. Bijna volledig Fries sprekend.

Langedijke. 224 inwoners. Taal overwegend Stellingwerfs.

Makkinga. 1034 inwoners. Van 1848-1886 hoofdplaats der gemeente O.stellingwerf. Taal overwegend Stellingwerfs.

Nijerberkoop. (Fr. Nijerberkeap; de betekenis van -ber is onduidelijk; -keap waarschijnlijk van kopen). 379 inwoners. Taal *Stellingwerfs*.

Oldeberkoop. (Fr. Aldeberkeap; in 1228 Brocope; bro- is onverklaard; -cope houdt waarschijnlijk verband met kopen). 1239 inwoners. Tot 1848 centrum en hoofdplaats van O.Stell. Taal 96% *Stellingwerfs*.

Oosterwolde. Sinds 1886 hoofdplaats van O.St. 3912 inwoners. Voor 1850 onbelangrijke plaats. Taal 1/3 Fries, 2/3 Stellingwerfs.

Waskemeer. (Fr. Waskemar). Nieuw dorp in O.St. Oorspronkelijk Beneden-Haulerwijk geheten. Inwoners; 925. Taal: 96% Fries. Genoemd naar een poel in Opsterland.

Ravenswoud. Inw. 602. Vroeger onder Appelscha. Taal 2/3 Fries. Oude veenkolonie met veel anarchisme en communisme en grote onkerkelijkheid. Grote bossen.

Blesdijke. 836 inwoners, taal: Stellingwerfs.
Blesse. 332 inwoners; taal: Stellingwerfs.
Buil. (Fr. Boil; ter plaatse: Buil = heuvel, hoogte). 1007 inwoners. Taal: Stellingwerfs.
Finkega. (finke + ga). 385 inwoners. ~~Bijna volledig~~ Taal Stellingwerfs.
Ter Idserd. 422 inwoners. Taal: overwegend Stellingwerfs, met Friese infiltratie.
De Hoeve. Dorp ten z.o. van Wolvega. 416 inwoners. Taal: Stellingwerfs.
Monnikeburen. 920 inwoners. Taal: Stellingwerfs.
Noordwolde. 4283 inwoners. Taal: overwegend Stellingwerfs en Hollands.
Nijeholtpa(de). 434 inwoners. Taal overwegend Stellingwerfs.
Nijeholtwolde. 314 inwoners. Taal Stellingwerfs met Friese infiltratie.
Nijelamer. Onverklaarde naam. 242 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Nijetrine. (trind = rond). 243 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Oldeholtwolde. 233 inwoners. Taal Stellingwerfs met Friese infiltratie.
Oldeholtpa(de). (lokaal: Holpè). 761 inwoners. Taal overwegend Stellingwerfs.
Oldelamer. (lamer is onverklaard). 429 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Oldetrine. (trind = rond). 358 inwoners. Taal: Stellingwerfs.
Peperga. (Fr. Pipergea; ga-naam). 368 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Scherpenzeel. 528 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Sonnega. 328 inwoners. Taal overwegend Stellingwerfs.
Spanga. (ga-naam) 464 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Steggerda. 1166 inwoners. Taal Stellingwerfs.
Wolvega. Hoofdplaats W.St. 6024 inwoners. Taal 90% Stellingwerfs, 10% Fries.

Thabor. (Oorspronkelijk: Albert). Priorij van Augustijner koorheren bij Tirns (ten N.W. van Sneek), gesticht 1406 door Rienck Bockema (heerschap te Sneek; geb. aldaar ca. 1350 - overl. Thabor 29-2-1436. Beheerste Sneek van zijn huis Rodenburch uit. Vocht tegen de Turken en Litouwers, werd ridder en pelgrimeerde naar Jeruzalem. Albrecht van Beieren verhief hem in 1398 tot baljuw over een groot gebied, maar van 1399-1402 was hij in Holland. Stichtte in 1406 klooster Thabor en trad hier in 1410 zelf in.). Opgeheven in 1580. Er is veel aan geschiedschrijving gedaan. Naast het werk van Henricus van Gouda en enige kleinere kronieken zijn vooral van belang:

Peter Jacobsz van Thabor (Petrus Thaborita) - begin 16de eeuw

Worp van Thabor (Worperus Thaborita), geb. Rinsumageest ?? - overleden Thabor 1538. Prior, vooral bekend door zijn Kroniek, uitvoerig over het begin van de 16de eeuw. (Uitgegeven door Fries Genootschap 1848-1871.

Henricus van Gouda. Regulier kanunnik uit klooster Thabor; geb. 1469; schreef Latijnse kroniek van Holland, Zeeland en Westfriesland (1522), uit andere bronnen samengesteld, maar van eigen aantekeningen voorzien. (U.B. te Groningen).

Suffridus Petrus: geschiedschrijver (Leeuwarden 15-6-1527 - Keulen 23-1-1597). Na studie te Leuven en een kort verblijf te Leeuwarden (1553), hoogleraar in de oude talen te Erfurt. Secretaris en bibliothecaris van Granvelle (1562). Een verblijf in Friesland benut hij om historische gegevens en documenten te verzamelen. Van 1597 tot zijn dood hoogleraar te Keulen.
Werken: De Frisiorum antiquitate et origine libri tres (Col. Agripp. 1590)
De Scriptoribus Frisiae, decades XVI et semis (Col. Agripp. 1593)

de ga-namen in Stellingwerf
(Peperga, Sonnega, Wolvega, Finkega)

Terwisscha is geen ga-naam. Afgeleid van O.S. wisca = weide. De naam betekent "te-der-wische" = in de weide(n). (Zie Naarding.
Makkinga evenmin. Is een patronimicum, een -inge-naam.
Appelscha is nog onduidelijk.
Spange eveneens

Naarding blz. 44: "Het is misschien teleurstellend, maar de ga-namen in Stellingwerf blijken weinig zeker inzake hun tweede lid. Vele ervan zijn wellicht patronymica, andere hebben verfriste a e, een spelling die een krampachtig grijpen naar -ga verraad. b.v. Appelsga en Terwisga.

Fochtelo.

Stellingwerfse naam nu: De Fochtel (of: De Vogtel). Oudere vormen:
18de eeuw: Fochtele (Vogtele), de Vogtel

17de eeuw: Vochtele (1685 Schotanus à Steeringa)
Vechtele (1680 idem)
Foechting (1630: Hondius)

Oudste vormen in Worp van Thabor: Kroniek van Friesland, Bk. IV; blz 13 in uitgave van het Fries Genootschap van 1850

Gebaseerd op hs. P.B. No. 347 - dit heeft: Siechtlo
Schwartzzenbergh, Charterboek I, 375 heeft; Syochtbole

In ~~V~~ de 22 nu bekende handschriften van Boek IV van Worp komen de volgende varianten voor:

Syochtlo

Syochtbole

Siechtlo

en in slechts één: Fyochtlo
terwijl er één is dat Suidwold heeft

1543 de Vochtlo

1504 Fochtinge

Von 1543 vante we by slechts twee namen het beg. lidw.
1° in de verbonde - 1408 bij Schwartzzenbergh; die thande de enige
2° in 1504 alleen bij Jdsend - als: op ten Jdsend
Pas in de Besieficial boeke in 1543 vante we dit lidwoord by een
groot aantal namen: 8 maal; in het beg. woordige Stellingwerf van
wee echter nog slechts 2 waar het lidwoord altijd van staat
(de Vochtel & de thande) en 1 waar het al of niet woord voorkomt:
ten Jdsend of allen Jdsende.

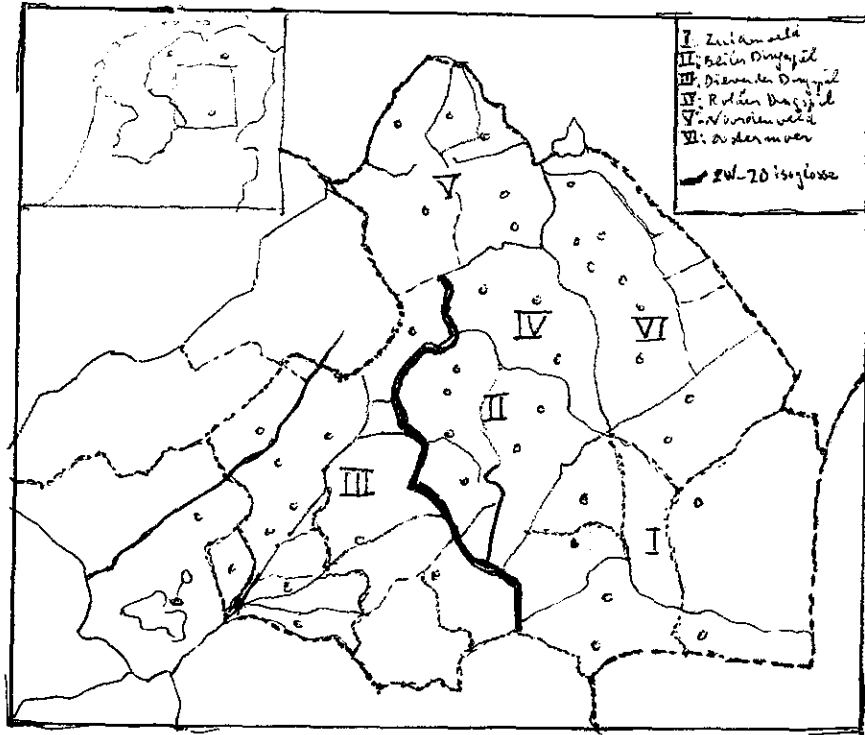
Zes zelf getekende kaartjes.

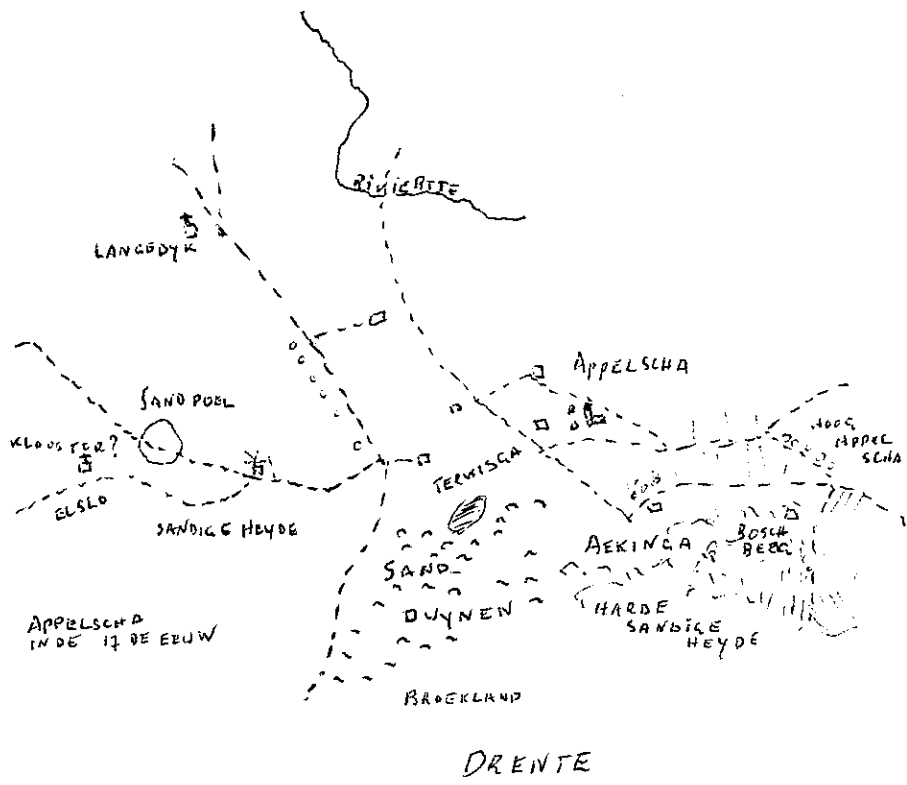
Oolde kaart van Ooststellingwerf en Weststellingwerf uut
Bolwerk.

Uut: Worp Tygaerda van Rinsumageest.

Vierde boek der Kronyken van Friesland, bevattende de
geschiedenis van de vijftiende eeuw

(Fries Genootschap 1850)

in Naga d. 17
 fl. 157

Kenmerkend nageleefd in Schiedamsche Waerdinge 1685

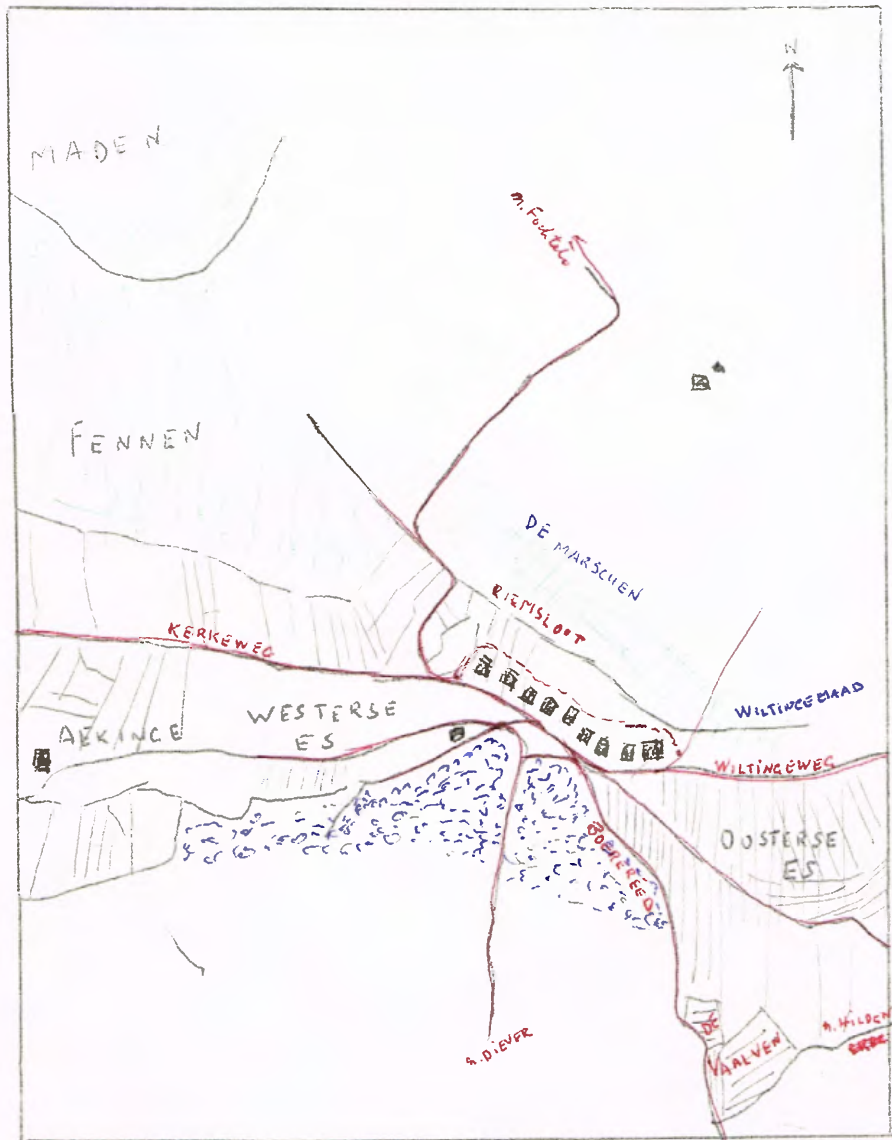

Fig. Appelsche ca. 1830

Uut:

Fryske Studzjes

Oanbean oan Prof. Dr. J.H.Brouwer.

W O R P T Y A E R D A van R I N S U M A G E E S T

v i e r d e b o e k

d e r

K R O N Y K E N van F R I E S L A N D

Bevattende

De Geschiedenis van de Vijftiende Eeuw

Uitgegeven door het

F R I E S G E N O O T S C H A P

van Geschied-, Oudheid-, en Taalkunde

Te L E E U W A R D E N

Bij G. T. N. S U R I N G A R.

1850.

WORP TYAERDA VAN RINSUMAGEEST

(Wopp van Thabor)

Vierde Boek
der

Kronyken van Friesland - de Vijftiende Eeuw

(Uitg. Het Friesch Genootschap; 1850)

Blz. 10 - 19.

1408.

Van het oorloch tusschen den bisschop ende Stellingwerff, ende den suen.
Int jaer ons Heeren duisent vier hondert ende acht isser oorloch geweest tusschen
Frederick van Blanckenham, bisschop toe Utrecht, ende die landen van Stellingwerff,
Schoterland ende Oosterzeeningen landt, om pachten van landen, die bisschop Frederi
eyschede van die drie landen voorsz., ende om andere suaricheyt ende dominien, die
den bisschop voorsz. van den voorsz. landen, bouen older gewoonten ende contracten
voormaels tusschen den bisschop ende den landen voorsz. gemaeckt, wolde hebben. Ten
laesten, nae veele schaeden, brandt, roeuen ende bloetstortinge, aen beide sijden ge-
schiedt, is die schelinge van beide paerten gecompromitteert ende van den baersluy
uytgesproocken, in forma naegeschreven.

Copia.

Wy Frederick van Blanckenham, by der ghenaden Godes bisschop tot Utrecht, maecken
condt allen luiden, midts desen openen brieue, dat wy alsulcke seggen ende ouerdrach
des vreedts ende eendrachticheit, die ghemaect ende geordineert zyn by den eersaen
wysen ende bescheidenen mannen, heer Jaerich, abdt van Stauerem, heer Willem, prouest
toe Embrick, den schepenen van den drie houesteden van Sallandt, als van Deunter
Frederick van den Eese ende Lubert Johan zoon, van Campen Geryt de Wyt ende Aernt
van Wnden, ende van Suolle Geert Tomas ende Johan van Emer ende Johan Wilderme; in
welcken wy belooft hebben, als in seggesluiden ende vruntlicke dedingsluiden tussch
den Friesen van Stellingwerff, Schoterwerff ende Oosterzeeningen landen, huere lande
ende luiden, aen die ene syde; ende ons, onser kercken, landen ende luiden, an die ande
syden, bequaem ende vast hebben, ende die befestigen ende louen met desen brieue; end
gelouen in gueder trouuen, ende alsulcke penen, als in den voorsz. seggen wtgesprooc
is, dit voorsz. seggen, ordinantie ende ouerdracht der voorsz. seggesluiden. altemael
ende elcx besondere (alle argelist, loosheit ende bedrieinge wtgescheiden), vastelic
ende eeuelick toe holden ende te doen holden, trouelick toe voldoen en doen te vol-
doen; welcke seggen hier nae van woorde toe woorde beschreuen staet:

(hier ontbreken mij enige regels. Het vervolg is gecopieerd van handschrift P.B. 348
beginnende op bladz. 156)

..... uitspreecken in alle formen ende manieren hier nae volgende
beschreven,

In den eersten seggen wij dat men alsulcken seggen holden ende volbrengen sal als
Johan Wilderme uitgesproocken heeft als een overman van beide zijden daer toe gecoc
ren tusschen onsen genaedigen Heere van Utrecht an die eene zijde, ende die van Stel-
lingwerff, Schoterwerff ende Oosterzeeningen lande an die ander zijde, roerende van
alsulcken erffnisse ende hoecke landts gelegen in den kerspele van Yselhamme, ende
van restante pachten die den voorsz. landen van Stellingwerff ende Schoterwerff
daer van schuldich zijn met alsulcken claeringe als hier nae beschreven staet. Dat
is te verstaen, dat die selve Friesen onsen Heere van Utrecht van den achterstandig

pachte van den voorsz. erve toe dissen daege ende voor andere gebreecken die onsen Heere van Utrecht op die voorsz. drie landen als Stellingwerff, Schoterwerff ende Oosterzeenigen landen hebben mach geven ende betaelen sullen toe Vollenhoe op S. Po tiaensdach naestcoemende an handen Pilgerum van Ruijtenberge ende Johan Wilderme tot behoef van den ghene daer dat selve gelt hier nae beschreven onsen Here van Utrecht voorsz. met zijnen besegelden brieve sal wijsen Voort soe seggen wij ofte eenich van den voorsz. luijden die dit gelt ontfangen sullen afflijvich worde ofte van noodtsaecken daer niet bij coemen conde, soe sal onsen Here van Utrecht eenen anderen in den steede setten die dat gelt opbeuren sal als voorsz. is

Voort soe seggen wij dat elcke kerspele van die drie voorsz. landen opten termijn voorsz. eens gheven ende betaelen sal als hier nae beschreven staet.

In den eersten in den landen van Stellingwerff dat kerspele van

Belsdijck (Blesdijck).....	Lxxx (m.z xxx)
Pepergae.....	xxxv
Steggerden.....	Lxxx
Benninckegae.....	xx
Noortwolde.....	Lxxx
Bente.....	Lx
Oldebercoop.....	xc
Westnijebercoop.....	xxx
Oostnijebercoop.....	L
Dunckbrueck.....	Lxxx
Haaule.....	Lx
Oostwoldt.....	c
Siechtloo.....	xxxv
Appelsche.....	L
Esloo. (Elsloo).....	Lx
Nijehelpae.....	xxxv
Oldehelpae.....	Lxx
Walnregae (Wolvegae).....	Lxxx
Oenegae.....	Lx
Oldetrijnde.....	Lxxx
Nijetrijnde.....	xxv
Spange.....	xlv
Scharpenseel.....	xl
Monkebuer.....	xxv
OldeLemmer.....	Lxxx
NijeLemmer.....	L
NijeHoldtwolde.....	Lx
OldeHoldtwolde.....	Lx
Idzerde.....	Lx

Olde Schilden

Item In den landen van Schoterwerff dat kerspele van

Suaege.....	Lxxx
Obbegae (Jobbegae).....	Lx
Schueringae.....	L
Olde Horne.....	Lx
Nije Horne.....	L
Catlijck.	Lxx
Brummergae.....	L
Olde Schooten.....	Lxx
Nije Schoeten.....	L
Rotnije (Rottum).....	Lxx
Die Haule.....	Lxx
S.Joannesgae.....	L
Nije Delffsterhuijsen.....	L
Olde Delffsterhuijsen.....	Lxx

Olde Schilden

Item Dat erve daer dat Clooster te Schoten in hoort vijftich olde schilden
 Item Oosterzeenighen landen vijftich olde schilden
 Item Voor elcke olden schilde voorsz. sullen sij betaelen drie ende dertich
 Vlaemsche groten

Item elcke huis in den drie voorsz. landen sullen gheven ende betaelen binr
 den termijn voorsz. vier Vlaemsche groten.

Voort soe seggen wij seggesluiden voorsz. oft dese kerspelen voorsz, ofte eenich
 van hem van dese drie landen dit voorsz. gelt op ofte binnen den voorsz. termijn
 niet en betaelden dat dan die voorsz. kerspele elck nae sijn beloop des anderen
 daeges nae den voorsz. termijn tweefoldich gelt schuldich sijn te betaelen

Voort soe seggen wij dat onsen Here van Utrecht van elcken kerspele die dat voorsz
 gelt niet en betaelden dat onbetaelt gelt uitpanden sal ende mach overmidts sijne
 boden, ende daerom sullen hem noch sijne boden die andere kerspelen niet hinderlic
 wesen noch enige weer doen. Ende soe wie hier inne wederstandt dede, die sal vrede
 loos des Stichts van Utrecht wesen Ende die ghene die opten voorsz. termijn ofte
 daer binnen betaelen ende gheenen hinder doen an der pandinge, die sullen verder
 ghenen schade lijden van onsen Here van Utrecht ~~ende~~ / Ende boven dit soo seggen
 wij soo wat Cerspel op den termijn niet en betaelden ofte hinder in der pandinge
 deden, die vallen in den pene van den ban in hare persoon, en interdicit in hare
 steden daer de versuimenisse geschiet werde

an der
 s 221, bl. 286

(by schicken)

Soo seggen wij dat onse Heere van Utrecht nemen sal 12 mannen, die goede knapen
 sijn, uit den Cerspelen van Ysselham en die 12 mannen sullen dat land uitwiesende
 uitpalen mit haren erve daer men de pachte ofte Zins met recht aff schuldich is
 na uitwiesinge der brieven, die onse Heere van Utrecht daer aff heeft. Ende als
 dat land gepaelt is soo sal men dat meten, en als de palinge en maten gaen sullen
 soo sullen de Friesen van de drie landen daer / beschicken / 96 mannen en geen meer
 en ons Heere oock soo veel. Ende waert sake dat de voorsz. Friesen niet daer bij
~~kwam~~ quamen, soo seggen wij segsluiden, dat onse Heere van Utrecht sonder en buiten
 den Friesen die palinge en mate mach doen laten. Ende de palinge en metinge sal
 gelijk vaststaende en vast blieven gelyck off de Friesen daer by geweest hadden
 Ende dese palinge en maete sal men doen nu Maendagh naestcomende.

Voort soo seggen wy als de maete geschiet is soo sullen de Friesen die dit land
 hebben voortaan jaerlijcx betaelen onsen Heere van Utrecht en syne naecomende Bi
 schoppen van Utrecht ofte hare amptmannen in der tijd tot Vollenhove van elcken
 pondemate ofte talenta 9 sterlingen van Engeland goed en gangbaerschtigh
 daer de drie weerdig syn een..... silveren grote van munte des conings van
 Franckrijk ofte de waerde daer voor op Allerheiligen dach ofte 14 dagen daerna.
 Ende of de tins op den termijn niet betaelt en werde, soo sal die gene die niet en
 betaelt des anderen daegh 20 schulden worden (dit kan niet juist zijn; zie hs 137
 dat hier heeft: tweefoldich tins schuldich wesen). Ende daermede mach hy 't hold
 tot den naestcomende termijn ter betaelinghe.

Ende voort is dat hy't op den anderen termijn ofte dage niet en betaelt, soo sal
 hij des anderen daegs naestcomende viervoudich tins schuldich wesen. En daermede
 mach hij 't behouden tot den naesten termijn daer naest comende.

Ende soo hij ~~wp~~ dat op den derden termijn niet en betaelt alle den voorsz. tins,
 verbeurt hij dat erve daer de tins uitgegaen is. Ende dat erve quam dan vrij aen
 onsen Heere van Utrecht en sijnen gestichte sonder iemants wederseggen sijne vrye
 wille mede te doen.

Voorts soo seggen wij segsluiden en vriendelijke ~~andige~~ dedincxluiden dat onse
 Heere van Utrecht die nu is en sijn naecomende Bisschoppen van Utrecht bescheide
 amp(ts)luiden stellen die de Friesen niet aengenaem sullen wesen noch met geen
 onregt tegen hem doen sullen by rade der drie Hooft Steden van Sallant als
 Deventer
 Campen en

Swol op dat huys te Cuinre. De ampt(s)luiden sullen goede nabuiren wesen
 den Friesen en gunstlyck en lievelijk met haer leven en de Friesen also weder
 met hem. Ende de amptsluiden sullen de ondersaten van de Cuinre onbeschadelijk
 regeren nae haer recht, dat sy by tyden van Herman Grave van Cuinre en sijn voor
 vaderen van olts plegen te hebben

Voort soo en sal onse Heere van Utregt noch sijne amptsluiden

den Vriesen geen schade doen ofte geschien laten door haer handen tegens de Cuihre oft tegens dat ampt van der Cuihre sonder argelist

Voort soo seggen wij dat alle friesen uit den drie landen die goed en erve in den Stichte van Utrecht hebben ~~leggen~~ leggen hares goeds en erve ~~vij~~ gebruikken sullen en ongehindert gelijk andere Stichtse luiden behoudelijk onsen Heere van Utrecht en elcker manck haren rente en pachten die sij daer uit en over hebben Ende desgelijk sullen de Stichtse luiden haer goederen oock weder gebruikken, die sij in den drie landen leggende hebben.

Voort soo seggen wij segsluiden, dat men niemant vredeloos sal leggen van den Friesen uit den drie landen in de Stichte van Utrecht dan die gene die metter hand wreken, en die gene die van der selven daed mede in wege en velde geweest hebben. Ende desgelijkx sullen de Friesen den Stigtsluiden weder doen. Ende aen welke landen dat men de breucke doet, daer sal men se beteren.

Voorts sal onse Heere Bisschop van Utrecht geen aenspraken doen op de Friesen der drie landen van der gruite en precarien die de Drenten plegen te wijsen op de landen

Voort so seggen wij dat alle brieven olt en nye die voortijds gezegelt en gegeve sijn tusschen den Bisschop en den drie landen onse tegenwoordige seggen soo als wij dat uitgesproken hebben, van woorde toe woorde te bevestigen en geloven sullen met hare opene brieve met onsen Heeren en den drie landen hangende zegelen binnen den naesten drie weken nae dese onsen uitsprake

Ende onsen Heeren Brieff van Utregt sullen de drie Hooftsteden van Sallant in tuigenisse aller saken om onsen Heere van Utregt beden wille met haer Steden zegelen, mede bezegelen

Ende dit zegelen met alle puncten als voor en nae beschreven is: Seggen wij segsluiden dat de parthien aen beide sijden sullen houden sonder enige gebreck, bij een pene van 3000 olde Fransche schilden en andere penen die in desen onsen seggen genoemt sijn.

Welcke onse seggen op dattet Eeuwighlyk vast en stedich blieden sal, sal men in beide sijden brieven in parkement met hangende zegelen maken

Ende hier mede sal enen goeden Vriendschap wesen tusschen onsen Heere en sijn gestichte van Frieslandt segge Utrecht aen de ene sijde

en

de Friesen van de drie landen aen de ander sijde, van alle gebreck, twist en schelinge die geschiet en geleden sijn, tot enige andere saken, aen beide sijden uitgenomen de breucken van de interdicit daer die Carspele van Schoterwerff nu in sijn.

In oirkonde alle saken, soo hebben wij gecooen segsluiden en dedincxluiden voor onsen zegelen aen dese Brieven gehangen.

Dat seggen is geschiet tot Vollenhove in der Kerspele kercke van S. Margareta, in tegenwoordicheit van onsen Heere Rade en der Priesters, Stellingen, Rechters, grietmans der gemeente van de drie landen, die daer om met haer grote getal aen en over waren in 't jaer 1408, des ~~Vridays~~ Vridaegs op S. Maegriete op dese H. jonckvrouwe dach.

Oirkonde der waerheit, soo hebben wij Heer Frederick Bisschop van Utregt onsen zegel aen desen brieve doen hangen

Ende hebben in getuigenisse aller saken onse drie Hoovet Steden van 't Salland desen brieve met ons en voor ons te besegelen gebeden.

Ende wij Raed der drie Hovet Steden van Sallant bekennen dat wij desen brieve om bede wille onses genadige en lieves Heere van Utregt met onser steden zegel bezegelt hebben.

Gegeven in 't jaer ons Heeren 1408 des Sondags op Allerheiligen 12 Apostelen dach gegeven.

Uit: Fryske Studzjes - oanbean oan Prof.Dr.J.H.Brouwer op syn sechtichste
jierdei 23 augustus 1960.(Assen,1960)

blz.461-465; J.J.Spahr van der Hoek:

Praeposysjes by inkelde skiften Delsettingsnammen
yn Westerlauwersk Fryslan.

Inleiding: In onze tijd van uniformisering kunnen we evengoed zeggen: hij woont in die of die plaats, als hij woont te daar en daar. Hetzelfde geldt voor de aanduiding van de ligging van stukken land, straten, huizen, enz. Maar in een vrij groot aantal gevallen moet men een vast voorzetsel gebruiken; b.v. "hy wennet op Lemmer"; of "op 'e Jouwer". Bij het onderzoek van ouder toponiemisch materiaal blijkt, dat er toch meer orde in die voorzetsels is geweest dan men uit het heden-daagse gebruik zou afleiden.

Schrijver meent dan enkele regels dienaangaande te kunnen opstellen uit bronnen zoals De Registers van de Aanbreng (van 1511 en enkele andere jaren), uit de Beneficiaalboeken van 1543, uit de oorkondenverzameling van Dr. Sipma, e.a. Dat schrijver zich bewust is van het gevaar om uit deze bronnen konklusies te trekken blijkt wel uit het volgende:

Binammen ~~ix~~ de registers van 1511 bliuwe moai tichte by it folksgebrûk, en dit jildt ek wol foar de registers fan 1543, as men mar ih hoeden gebrûk makket fan de oerskriften, dy't gauris hwat oars jowe as de eigentlike tekst. Yn Sipma syn oarkonden spylje forskate ynfloeden troch it folksgebrûk hinne; hjir meije binammen neamd wurde de infloed fan it latyn, letter dy fan it nederlânsk, en jierder it feit, dat tsjerklike en wrâldske oerheden de bân mei harren parochy of doarp gauris aksintuearje mei it brûken fan "in", ek by toponymen, der't fan rjochten "thoe" of "op" by stean koe!

En verder nog: "Inkelde stikken binne seldsume rûch op it stik fan de forhâldingswurden"; als voorbeeld noemt hij dan het tweede deel van het stuk over de rechtsomgang in Franekeradeel, en voegt daar nog aan toe: "maar oer het algemeen schijnt er wel orde in te zitten.

Vervolgens geeft hij deze

Regels:

(Uit ervaring na een kritisch verzamelen van materiaal uit de bovenstaande bronnen stelt S. de volgende regels voor):

- a. Namen op -um hebben het voorzetsel to, thoe, tot, te, enz., blijkbaar zonder dat het er iets toe doet of die -um namen teruggaan op "heem" of op een datief pluralis: spitigernôch.... B.v. Atta tho Wirdum, Etza to Fowdum, Yelse to Eestrum, Tyaerd toe Boernbinghum, Broer Lielaz toe Nijemardum;
- b. Namen op -werd hebben ook het vaste voorzetsel to, enz. B.v. Hero Ockingen toe Borchwerd, Tzaling tho Kymwert, Sywrtd tho Alserdt, de Pastoer toe Ydaerd;
- c. Namen op -ns ook ~~xx~~ steeds met to, enz. B.v. Florijs toe Boms, Katryn to Foudens, Wab toe Peyns, Walla Yghaz toe Welns;
- d. Namen op -wier idem
- e. Namen op -gea. Hiermee ligt de zaak anders: deze worden altijd aangeduid met in.
b.v. Dirck Gertijesz in Idzegea, Frewck in olde gea.
- f. Namen op -wâld (-woud, wold) hebben vanouds in; b.v. Claus in Oldwoldt
- g. Namen op -kerk hebben weer to, enz.
- h. Namen op -gaast hebben steeds op, up, o.i.d.
- i. Namen op -zwaag ook op; b.v. Fokele up den Swaegh
- j. Namen op -rijp hevven in of to, en zeldzamer ook op
- k. Namen op -bûr worden aangeduid met ~~xx~~ to; b.v. pastoer toe Alterbuer
- l. Namen op -buren hebben op of in
- m. Namen op -huis hebben to
- n. Namen op -huizen ook to, b.v. patroen toe Leppenhuysen

S. onderscheidt globaal de uitgangen van nederzettingsnamen in:

1. Oorspronkelijke veld aanduidingen: gea, wâld, geast of gaest, swaech en voorts: miede, finne, lân, kamp, war, broek, fean, heide, enz.
2. Oorspronkelijke aanduidingen van de landschappelijke situatie: werd, wierst, ryp, berch, bult, oere, wâl, dyk, enz.
3. Oorspronkelijke aanduidingen van een woonoord: um, tsjerk, bûr, buorren, hûs, huzen,, terp, hûf, enz.

1. heeft, zoals onder e, f, h en i op of in . Dit geldt ook voor de andere onder 1 genoemde namen, zowel als die welke nog echte veldnamen zijn, zoals in het geval dat zij de uitgang vormen van ~~de~~ nederzettingsnamen. Als voorbeelden zouden hier nog genoemd kunnen worden: Jelta Sirix op Nijland, Meijnsk ~~op~~ op ter Ven (= Sweagerfean).

Land ligt op of in velden van deze namen, mensen wonen op of in dorpen, buorrens of huzen van deze namen

2. Vertoont minder eenheid als 1, en al hebben de onder b, d en j genoemde namen meestal een aanduiding met to - bij rijk meestal in - dit geldt verder alleen voor berg (waar overigens ook op bij kan staan); bult, oere, dyk en wâl hebben allemaal op, en zelfs ryp gaat een beetje die kant op.
3. Zoals blijkt uit a, g, k, l, m en n heeft 3 bijna steeds to (behalve bij buorren) en de daarbij horende begrippen terp en hof hebben dit ook, al komt bij terp ook wel eens op voor (maar dan is het een veldnaam).

Samengevat in één regel zegt S.: Het voorzetsel bij meer landschappelijke namen is meestal "op", maar ook wel "in", en dat bij meer nederzetting-aanduidende namen is meestal "to".

Tenslotte geeft de S. nog enkele afwijkingen:

Bij de "gea"-namen is het allemaal konsekwent "in", behalve bij Minnertsgea, dat tho Mennersghae heeft. Mogelijk is dit te verklaren uit het feit dat deze dorpsnaam vroeger een andere uitgang had: nog in 1370 is het Meynardiskerka, en bij zo'n kerk-naam hoort volgens regel g, "to".

Er zijn nog enkele twijfelgevallen bij deze soort. Bij Makkingea vinden we in 1643 tho Mackum, Tmackum en 'tMakkinge. Het laatste zal wel meer op -um als op op gea geïnspireerd zijn.

Bij de "wâld"-namen heeft Forwâld een eigen cachet: er zijn vindplaatsen van in Ferwalda, maar meestal is het toe Ferwalde.

In de Stellingwerven komen "to" en "in" door elkaar voor bij enkele namen van deze soort, n.l. bij Easterwâld, Alde- en Nijholtwâld. In Noardwâlde is het echter steeds "in". (bovenaan blz. 464).

Dubbel of niets

Onder dit hoofd bespreekt de S. dan nog enkele preposities die minder vaak voorkomen, zoals b.v. a en "ter". Het eerste is niet zo belangrijk; a komt tot aan 1450 voor bij namen op -erd, -um, -ns, -trjerk, en bij enkele "losse" namen. In enkele gevallen vindt men het tot aan de 16de eeuw en in verscheidene familiënamen leeft het nu nog: Sirtema à Grovestins, Lycklama à Nijholt.

S. wil niet zeggen, dat "ter" een dubbele ~~modem~~ heeft, maar het is toch een samenstelling van "to der", en "der" is dan de datief van "de".

"Ter" is nogal eens gebruikt bij wateraanduidende namen: grêft, lune, soal, ûle, wispel, - maar ook wel bij andere, en hij noemt in dit verband: Terband, Terkappel, Terwischa. Men sprak vroeger ook over lieden als Henick Swanes ter Sneeck. Zelfs Rencke folckerts wedue toe ter Sneeck hoefde niet meer te betekenen als ons "ter" want het "ter" bij de weduwe zal wel "der" betekenen.

Zo is het ook bij "op ter Haule" en mogelijk zelfs met "Op ter Ydsaert".

Dubbel wordt het eerst later, als de "ter"-namen er een extra prepositie vóór krijgen. "up der" wordt "upper" of "opper" en later - als de datief niet meer zo uitdrukkelijk gevoeld wordt; "oppe". S. bespreekt dan enkele gevallen waarin "Oppen" duidelijk wijst op hoogteverschillen, vooral aan de Woudkant en tot slot Opeinde in Smaljoingerland: De Pein, -in 1511 "in Op eijnd". Geen dubbelvoorzetsel,

want de dorpsnaam houdt in dat het een nederzetting is aan het eind van de streek. In de vorm van 1511 ontbreekt het "de" dat bij "de eind" hoort. Het is heel ~~verwonderlijk~~ merkwaardig dat "de" weer voor de dag komt als "op" verloren gaat: de volksnaam in Smalingerland is "De Pein"; in Groningen "De Penne" en in Achtkarspelen is Opeinde geheel weggefallen bij "de Harkema". En S. besluit met deze betekenisvolle zin: "Dit is des te merkwaardiger omdat wij in het bovenstaande niet gezegd, maar wel ervaren hebben, dat "op" meestal voorkomt bij namen die met "de" beginnen."